

1946, a unutrašnja kolonizacija u Hrvatskoj dovršena je 1947. godine. "Završni rezultati rada kotarskih komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju pokazuju da je status unutrašnjih kolonista u Hrvatskoj imalo 12 157 obitelji odnosno 58 230 osoba te da su dobili 47 109 ha zemlje." (131) Mjesnih agrarnih interesenata bilo je 95 915 obitelji – dobili su 94 002 ha. Broj seljačkih radnih zadruha i državnih korisnika Matica nije mogao utvrditi. Dao je samo podatke o veličini zemljišta koje su ti korisnici dobili.

Matica smatra da agrarna reforma i kolonizacija nisu riješile agrarnu prenapučenost i probleme, niti su to mogle riješiti. Broj seljačkih posjeda se povećao, a došlo je i do promjena u strukturi posjeda. "Brojčano povećanje seljačkih posjeda relativno male površine utjecalo je na razvijanje autarhičnih tendencija na selu, svaštarenje, smanjenje proizvodnje i, kao i uvijek u uvjetima agrarne prenapučenosti, neracionalne iskorištenosti radne snage." (144) Međutim, djelatnost nove vlasti u agrarnom sektoru ostavljala je dubok dojam u svijesti seljaka, smatra Matica, zaključujući da su agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj bile "pojave znatnog društvenog dometa".

U *Prilozima* (151 – 178) Matica je, pored pregleda izvora i literature te zakona, odluka, uredaba, naredaba i rješenja i ostalih akata o agrarnoj reformi i kolonizaciji, dao i 23 tablična pregleda. U njima je dao kvantitativne pokazatelje veličine i karaktera agrarne reforme i kolonizacije u Hrvatskoj. Svaki od tih pregleda, kao i brojne tablice uz tekst, te nekoliko grafikona i karata omogućuju čitaocu da iz njih "pročita" obavijesti o agrarnoj reformi i kolonizaciji. Ovi dodaci mogu stajati i samostalno, svaki je jedna mala cjelina, a s njima je knjiga uveliko dobila na vrijednosti jer se, osobito preko karata, vizualno lakše uočavaju određeni odnosi. Knjiga je ilustrirana fotografijama pojedinih ličnosti nove vlasti vezanih uz agrarnu reformu i kolonizaciju i samih kolonista i faksimilima nekih dokumenata i novinskih izvještaja.

Damir Agićić

SVETOZAR PRIBIČEVIĆ: DIKTATURA KRALJA ALEKSANDRA

(izd. Globus, Zagreb 1990, str. 311)

Knjiga Svetozara Pribičevića *Diktatura kralja Aleksandra* nastala je u emigraciji u vrijeme šestojanuarske diktature. Objavljena je u Parizu 1933. g. na francuskom jeziku. Dakako, u staroj Jugoslaviji bilo je to zabranjeno štivo, pa se u nas u prijevodu prvi put pojavila 1952. godine. Preveo ju je Andre Milosavljević, a izdala beogradska "Prosveta" (drugo izdanje 1953. godine). Tada je predgovor, bilješke i dopune knjizi napisao Sava N. Kosanović, generalni sekretar Pribičevićeve Samostalne demokratske stranke, poslije oslobođenja ministar u vladi FNRJ i ambasador u Washingtonu. Ovo novo izdanje Pribičevićeve knjige objavljuje zagrebačko izdavačko poduzeće Globus u svojoj "Plavoj biblioteci" u prijevodu s francuskog originala (prevodioci su Dražen Budiša i Božidar Petrač). Na kraju knjige je Pogovor – Skice za biografiju Svetozara Pribičevića iz pera urednika dr. Bogdana Krizmana.

Svetozar Pribičević nesumnjivo spada u red najznačajnijih političara u nas u prva četiri desetljeća ovog stoljeća. Svojim političkim djelovanjem istakao se već u razdoblju prije prvog svjetskog rata, a važnu ulogu odigrao je i u stvaranju jugoslavenske države, posebno u proglašenju ujedinjenja 1918. godine. U novostvorenoj jugoslavenskoj državi bitno je utjecao na uspostavljanje centralističkog sustava, a kao uvjereni unitarist žestoko se konfrontirao s federalističkim snagama i njihovim predvodnicima, osobito sa Stjepanom Radićem. No uočavajući izrazitu dominaciju velikosrpskih snaga u državi približava se Stjepanu Radiću i 1927. godine

povezuje svoju Samostalnu demokratsku stranku s Radićevom Hrvatskom seljačkom strankom u Seljačko-demokratsku koaliciju. Zajedno s Radićem, a poslije njegova ubojstva u Narodnoj skupštini s dr. Vladkom Mačekom, vodi odlučnu borbu za novo uređenje države. Nastupom šestojanuarske diktature izložen je progonima od nosilaca diktatorskog režima, prije svega od samog kralja Aleksandra. Kad nakon dvogodišnje internacije uspije otići u inozemstvo, nastavlja kao emigrant odlučnu borbu protiv diktature. Tada je i nastala njegova knjiga *Diktatura kralja Aleksandra*. Do kraja života ostaje politički emigrant. Umro je u Pragu 15. rujna 1936. godine.

Pribićeviću je u radu na knjizi pri prevođenju na francuski jezik pomogao sin Stojan, koji mu se pridružio u emigraciji (naslov knjige u francuskom originalu je *La dictature du roi Alexandre*). Izdavač ovog izdanja nije se zadovoljio prijevodom prethodnih dvaju izdanja, nego je prijevod povjerio novim osobama, nesumnjivo dobrim poznavateljima francuskog jezika. U ovom izdanju izostavljen je predgovor Save N. Kosanovića, i to s razlogom. Radi se, naime, o tekstu koji sadržava mnoge netočnosti i subjektivne procjene političkih prilika s izrazitom tendencijom dodvoravanja komunističkoj vlasti. Umjesto Kosanovićeve teksta uvršten je kao Predgovor tekst u kojem je skiciran Pribićevićev politički životopis od studentskih dana do smrti, što ovakvoj knjizi nesumnjivo pristaje s obzirom na značenje njezina autora u političkom životu Hrvatske i Jugoslavije.

Sam Svetozar Pribićević u Predgovoru na početku knjige kaže: "Dugo sam razmišljao prije nego sam se odlučio pisati i objaviti ovo djelo. Ipak, to mi je razmišljanje učvrstilo misao da istina, kakva god bila, ne može služiti do interesima moje zemlje i plemenitu idealu demokracije." Tim riječima Pribićević je sam označio karakter svog djela. To je politički spis u funkciji političke akcije usmjeren protiv režima diktature kralja Aleksandra. Pribićević nije imao ambicija da piše povijesno djelo ili povijest jednog razdoblja jer se poviješću kao znanost nikada i nije bavio. Njegova knjiga nije ni memoarsko djelo u pravom smislu, mada u njoj ima mjesta s memoarskim obilježjima. To posebno vrijedi za one dijelove knjige u kojima autor iznosi sjećanja na zbivanja koja su prethodila stvaranju jugoslavenske države ili kada iznosi neke pojedinosti iz vlastitog političkog djelovanja, kad opisuje susrete s nekim političarima s kojima je surađivao ili se s njima sukobljavao. No i tada njegov tekst ima ponajprije cilj da djeluje mobilizatorski, da upozorava na neprihvatljive pothvate političkih neistomišljenika i da potiče političku akciju. Jer Pribićević je sav zaokupljen ostvarivanjem svojih političkih ciljeva, on je do kraja života političar u akciji.

Još od rane mladosti Svetozar Pribićević je bio uvjereni unitarist. Međutim, u vrijeme pisanja knjige *Diktatura kralja Aleksandra* on je već napustio svoje unitarističke stavove i koncepcije, na kojima je prethodno gradio svoj politički program i svoju političku aktivnost. On prihvaća povijesni realitet postojanja više jugoslavenskih nacija i opredjeljuje se za federativno ustrojstvo jugoslavenske državne zajednice protiv kojih se tendencija inače ranije žestoko borio. Štoviše, u knjizi on žigoše i monarhizam, napušta ga i opredjeljuje se za jugoslavensku republiku u kojoj će biti ostvarena puna ravnopravnost njezinih naroda. U knjizi mu je glavna preokupacija da dokaže odgovornost i krivnju kralja Aleksandra za teško stanje u državi, za sve loše što se u njoj dogodilo i što je dovelo do državne krize koja je kulminirala u šestojanuarskoj diktaturi. U tom kontekstu Pribićević nije mogao mimoći ni druge političke aktore i njihovu političku djelatnost. Zato se u Pribićevićevoj knjizi i pojavljuje niz političkih ličnosti koje su bile pripadnici različitih političkih stranaka i orijentacija. U knjizi se jasno ocrtavaju sukobljene strane i različiti programi u širim jugoslavenskim okvirima. Dakako, sve te ličnosti kao neposredne aktore političkih zbivanja Pribićević procjenjuje sa stajališta političkih polazišta koja je imao u trenutku pisanja svoje knjige. Pritom i prikaz vlastite političke djelatnosti i uloge u političkom razvoju jugoslavenske države Pribićević iznosi sa stajališta svog novog opredjeljenja ne ustručavajući se da otvoreno prizna i svoje "kobne greške".

Knjiga Svetozara Pribićevića, kako je istaknuto, nije povijesno djelo, ali ono za povijesnu znanost ima određenu vrijednost jer daje viđenje jednog aktivnog političara na zbivanja u jugoslavenskoj državi u kojima je i sam sudjelovao. Ona je, zapravo, svjedočanstvo jednog

političara koji je pred kraj života napravio temeljit zaokret u svojim političkim stavovima. Ona po tome predstavlja i svojevrsni povijesni izvor. Taj izvor, dakako, u znanstvenoj upotrebi zahtijeva kritički pristup i kontrolu drugim autentičnim izvorima. U djelu ovakve vrste autor nije mogao izbjeći subjektivnost prikaza, ali u mnogim slučajevima on donosi ocjene koje historiografija mora respektirati. Za suvremenog, običnog čitatelja Pribićevićeva knjiga *Diktatura kralja Aleksandra* predstavlja izuzetno zanimljivo štivo, koje ga na poseban način uvodi u slojevitu problematiku povijesti jugoslavenske države između dva rata.

Hrvoje Matković

JOSIP BRATULIĆ: SJAJ BAŠTINE. RASPRAVE I ČLANCI O HRVATSKOJ DOPREPORODNOJ KNJIŽEVNOSTI, Split 1990.

Moglo bi se slobodno reći da je povijest hrvatske dopreporodne književnosti dobro proučena te da je iz te oblasti objavljen velik broj knjiga, studija i članaka. Tome je znatno pridonio i zagrebački Istranin Josip Bratulić, nekadašnji suradnik Staroslavenskog zavoda "Svetožar Ritig" u Zagrebu, a sadašnji redovni profesor i dekan zagrebačkog Filozofskog fakulteta te član HA-ZU. Doktoriravši na čuvenom Istarskom razvodu, Bratulić se razvio u vrsna znanstvenika, autora brojnih radova, u prvom redu iz oblasti povijesti književnosti. A evo kako on vidi taj značajan posao: "Proučavanje povijesti književnosti, jednako tako kao i proučavanje političke i društvene povijesti jednoga naroda, u osnovi je služba za samoosvješćivanjem i samopoznavanjem naroda: to je traženje njegova duhovnog ishodišta i opravdanje povijesnog trajanja. Današnje proučavanje i ispitivanje književnih tekstova, upravo zbog takvoga gledanja i shvaćanja o književnosti, nije više isključivo faktografsko; ne zaustavlja se samo na povijesti ili pretpovijesti djela kao zatvorenog sistema i na istraživanju o piscu kao građanskoj osobi, nego se ispituje i vrednuje piševo književno i duhovno iskustvo kakvo je primio, usvojio i eventualno predao dalje. Koliko je to iskustvo župjelo od pokoljenja, koliko se razvijalo, raslo i učvršćivalo se, odnosno: hirilo i nestajalo treba da se ispita, istraži i utvrdi povijest književnosti. S takvim pogledima današnje je istraživanje književnosti šire, daje velike mogućnosti za sinteze, nudi dublja rješenja. Na žalost, pod takvim vidom proučavanja književnog naslijeđa može se lakše nego ranije sakrivati verbalna praznina. Tome ipak nije kriv metodološki pristup, nego teškoća sveobuhvatnog sagledavanja zaista živog i plodnog u osjetljivom tkivu književnosti kao umjetnosti izražene riječima."

Napisao je to i objavio Josip Bratulić još 1970. godine, u radnji "Jedanaest stoljeća hrvatske književnosti", sada preobavljenom u knjizi "Sjaj baštine. Rasprave i članci o hrvatskoj dopreporodnoj književnosti", koju je 1990. g. izdao splitski "Književni krug", kao 38. svezak svoje Biblioteke "Znanstvenih djela" (urednik: Ivan Mimica; recenzenti: Rafo Bogišić i Dunja Fališevac). Knjiga ima i više fotografija i faksimila. U knjizi su ukupno preobavljena 22 priloga – studija i članaka, koji su izlazili uglavnom u našim časopisima Kritika, Mogućnosti, Forum, Dometi i Croatica, u vremenskom rasponu od 1970. do 1989. godine.

U kompoziciji svoga djela autor kreće od početka, od "Konstantina-Ćirila i Metoda i njihove baštine kod Južnih Slavena" (str. 5 – 14), upozoravajući na to da se pogled na Solunsku braću u slavističkoj znanosti mijenjao. Ranije se na njih u prvom redu gledalo kao na misionare i prosvjetitelje, a filološka su istraživanja njihova rada znatno zasjenila njihovo djelovanje na društvenom, političkom, organizacijskom i diplomatskom polju; osim toga, od njih dvojice Metod je u istraživača bio u znatnoj sjeni svoga brata. Bratulić, između ostalog, znatnu pažnju

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske

Historijski zbornik

Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:

Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik

Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 20 000 HRD

Izdavanje časopisa sufinancira

Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske

Industrogradnja, Zagreb, Savska c. 66 – potpomogla tiskanje rasprave
o Božidaru Magovcu

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1993.